

## KOKIA TURĖTŲ BŪTI LIETUVOS ESTETIKOS ISTORIJA?

1981 m. gruodžio 3 d. TSRS Filosofų draugijos Lietuvos skyriaus Estetikos sekcijoje buvo aptarta J. Mureikos monografija „Lietuvių materialinė estetika, 1900—1940“ (V., Mintis, 1981, 237 p.). Aptarime dalyvavo sekcijos nariai Ž. Jackūnas, R. Skeivys, P. Veljataga, K. Rastenis, K. Stoškus, H. Kobeckaitė, A. Gaižutis, G. Baurėnienė, R. Žibaitis, A. Bingelis, A. Poviliūnas, V. Valentinavičius, taip pat leidinio „Problemos“ vyr. redaktorius A. Lozuraitis ir knygos autorius J. Mureika.

Konkrečios monografijos svarstymas buvo gera proga prisiminti anksčiau Lietuvos estetikos istorijos tyrinėjimus, kurių būta nemažai (V. Drėmos „Estetinės minties raida Lietuvoje 1770—1832 m.“—Problemos, 1977—1979, Nr. 20—23; G. Vaitkūno „Pažangiosios estetinės minties raida Lietuvoje 1918—1940 metais“,—Filosofija, Nr. 6, V., 1965; literatūros aspektu — V. Zaborskaitės „Realizmo klausimai“,—V., 1957 ir kt.). Platus kontekstas, noras išsiaiškinti šių tyrinėjimų perspektyvas skatino diskutantus kelti bendresnes estetikos istorijos metodologijos, estetikos ir filosofijos santykio problemas. Skelbdama aptarime pareikštas mintis, leidinio redakcija tikisi, kad jos sudomins visus tuos, kas nėra abejingas mūsų estetinės minties ir estetinės kultūros raidai, ir stimuliuos naujus mokslinius jos tyrimus.

Diskusijos medžiagą publikavimui parengė A. Poviliūnas ir V. Valentinavičius.

### J. MUREIKA: tyrimo tikslai ir reikšmė

Lietuvių estetinės minties tyrinėjimuose pirmą kartą tyrimo objektu paimta atskira estetinės minties kryptis ir siekiama išryškinti marksistinės estetikos formavimąsi nacionalinėje kultūroje kapitalizmo sąlygomis, atskleisti šio formavimosi determinaciją, bendruosius bei specifinius jo bruožus, parodyti tuos kokybinius pakitimus, kurie vyko estetikos mokslo raidoje pasirodžius marksizmui. Norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad specialių, bent tokio pobūdžio, tyrimų apie marksistinės estetikos formavimosi dėsningumus atskirose šalyse tiek pas mus, tiek ir kitose respublikose bei kraštuose iki šiol nebuvo. Todėl tokio tyrimo prasmę bei reikšmingumą pabrėžčiau dviem aspektais. Pirmą, jis svarbus estetikos mokslo

savivokai, kaip kartais sakoma, metateorine ir metodologine prasme, t. y. tolesniam teorijos vystymuisi. Antra, marksistinės estetikos formavimosi „pamokos“ gali būti naudingos atskiroms šalims, kur šis procesas tik prasideda arba vyksta daugiau ar mažiau analogiškais aplinkybėmis ir susiduriama su panašiomis estetiškos kultūros problemomis bei prieštara-  
vymais.

Sunkumų ir problemų buvo nepaprastai daug jau vien dėl to, kad pirmą kartą panaudojama labai daug medžiagos. Tačiau verta kalbėti apie sunkumus ir problemas tik apie tas, kurios aktualios mokslui ir susijusios su tolesne estetikos istorijos tyrinėjimų perspektyva.

#### **Ž. JACKŪNAS: teorinės pozicijos ir analizė**

Tiriant Lietuvos estetiškos minties istoriją, kol kas nedaug padaryta, todėl J. Mureikos knyga yra labai reikalinga ir neabejotinai vertinga. Rašantysis tokio pobūdžio darbą susiduria su rimtais sunkumais, nes nėra nusistovėjusių lietuvių estetiškos minties periodizacijos, atskirų autorių bendrų filosofinių, estetinių pažiūrų vertinimo tradicijų. Iškyla problemų ir dėl šaltinių, ypač nagrinėjant ankstesnių amžių estetinę mintį. Kyla klausimas dėl monografijos pavadinimo. Materializmo terminu nusakomos tik bendriausios filosofinės pozicijos, vienaip ar kitaip sąlygojančios konkrečių estetikos problemų teorinį aiškinimą. Todėl estetinių pažiūrų analizė negali apsiriboti jų bendrų filosofinių prielaidų atskleidimu. J. Mureikos monografijoje ne visada pakankamai pabrėžiamos teorinės autoriaus pozicijos nagrinėjamais klausimais. Pastarąsias labiau išryškinus, pasidarytų aiškesnis analizuojamų autorių estetinių pažiūrų vertinimas.

#### **R. SKEIVYS: žingsnis į priekį, nors...**

Knyga palieka prieštaringą išpūdį. Iš vienos pusės, tai naujas, įdomus lietuvių estetikos žingsnis į priekį, perėjimas nuo istorinio prie probleminio estetikos klausimų nagrinėjimo. Knygoje operuojama nauja medžiaga, sėkmingai įvedami mažiau iki šiol tyrinėti autoriai. Antra vertus, ne viską, atrodo, J. Mureika pergalvojo iki galo. Nepakankamai aiškiai diferencijuotas tiriamasis objektas. Estetika vis dar pernelyg ideologizuojama, nors, jei lyginsime su anksčiau išleistais darbais, pažanga yra didelė: savaime estetikos objekto vertė daug geriau įžiūrima. J. Mureikos knyga gana nelygi, labiau pasisėkusios tos vietos, kur autorius labiau pasikliauna intuicija, bet ne logika, ten dauguma įdomių, originalių minčių. Ne visai aišku, koku pagrindu knygoje derinami tokie skirtingi dydžiai, kaip V. Kapsukas ir V. Sezemanas. Šis gretinimas priklauso prie originaliųjų knygų aspektų. Paviršutiniškai žiūrint, jis atrodo sunkiai paaiškinamas, bet potencialiai, su reikiamu konkretumu lukštenant abiejų aptariamų estetikų požiūrių į meną skirtynes, radus bendrąją estetiškos problematikos rodiklį,— toks gretinimas yra perspektyvus. Atrodo, jog J. Mureika žino kelią ir eina juo. Knyga vertintina kaip kūrybiška, ji domina ne tik atradimais, bet ir tolesnio svarstymo reikalaujančiais klausimais.

#### **K. RASTENIS: V. Sezemano koncepcijos aiškinimas**

J. Mureikos knygoje labai reikšmingas ir svarbus yra V. Sezemano koncepcijos nagrinėjimas, bet kelia abejonių kai kurie jos interpretavimo

aspektai. Knygoje teigiama, kad V. Sezemanas naudojasi psichologiniu metodu, ir todėl jo koncepcijai prikišamas socialinių dimensijų trūkumas. Estetinis sąmonės nusistatymas aiškinamas kaip psichologinė kategorija, tuo tarpu tai yra bendros suvokimo akto struktūros komponentas, suprantamas bendriausia teorine-gnoseologine prasme. Tas pats ir su estetinio suvokimo aiškinimu. Vadinasi, tai nėra rėmimasis tik individualia psichologine subjekto patirtimi, individualia sąmone, o bendriausia estetinio suvokimo samprata. Todėl negalima mechanškai reikalauti atsižvelgti į socialinius veiksnius. Šitai būtų galima daryti, jei estetiškas suvokimas būtų aiškinamas vien psichologiškai, remiantis kurio nors suvokimo subjekto patirtimi. Čia, kaip minėta, aiškinimas yra daug bendresnio pobūdžio, gnoseologinis. Toks estetinio suvokimo aiškinimas primena fenomenologinio metodo naudojimą,— ten irgi yra sąmonės aktų struktūra, jų nukreiptumas, intencionalumas. Žinoma, ir taip, gnoseologiškai, o ne psichologiškai aiškinant estetinį suvokimą galima reikalauti parodyti socialinę kilmę tokio reiškinių, kaip sąmonės aktų nukreiptumas, estetinis nusistatymas, bet tai jau kitas dalykas, nes toks bendresnis (gnoseologinis) estetinio suvokimo struktūros aiškinimas yra santykinai nepriklausomas, autonomiškas. Taip pat kelia abejonių antropologizmo termino vartojimas vertinant V. Sezemano estetikos teoriją.

#### P. VELJATAGA: **estetinės minties raidos procesas**

Jei į estetinės minties istoriją žvelgiama kaip į problemų istoriją, jei ji tyrinėjama metodologiniu aspektu, skaitytojui labai svarbu iš anksto žinoti autoriaus teorines pozicijas vienu ar kitu analizuojamu klausimu. Pavyzdžiui, meno esmės ir meno specifikos problemų samprata, kuria vadovaujasi autorius, pateikta tik šiems klausimams skirtų poskyrių paaiškoje, o skaitančiajam parankiau būtų žinoti ją iš anksto. Vietomis painiavos įneša ir terminų vartojimas: analizuojant J. Griniaus pažiūras, rašoma apie „Meno estetinės specifikos“ arba „Estetinio savitumo“ ryšį su „Meno socialine prigimtimi“, o kitame puslapyje, kur vartojama šiuolaikinė estetikos terminija, paaiškėja, kad autorius turėjo omeny J. Griniaus pažiūras meno estetinio poveikio funkcijos ryšio su kitomis visuomeninėmis funkcijomis klausimu. Arba, kai iš konteksto matyti, jog kalbama apie meno autonomiškumo absoliutinumą, rašoma — „absoliutiama meno specifika“.

Monografijoje siekta materialistines estetikos atstovų pažiūras nagrinėti, jas siejant su visu lietuvių estetinės minties raidos procesu, atskleisti to meto tarybinės estetikos poveikį, vienu žodžiu, atkreipti dėmesį į visus determinavusius veiksnius. Tačiau ne visur vienodai gerai autoriui pavyksta išlaikyti visus analizuojamus procesus aprėpiantį priėjimą, be kurio sunku įvertinti vienos ar kitos koncepcijos reikšmę, vietą mūsų estetinės minties istorijoje. Pavyzdžiui, kažin ar V. Mykoliaičio-Putino ir A. Jakšto-Dambrausko diskusijos meno esmės klausimu reikšmė vien ta, jog bandymas aiškinti šį klausimą remiantis idealistine metodologija negalėjo būti sėkmingas. Pažymint faktą, kad minėtieji teoretikai vadovavosi idealistine metodologija ir nesiėmė spręsti realistinio meno problemų dar

maža kas pasakoma apie jų pažiūrų meno esmės klausimu pažangumą ar nepažangumą, apie jų vietą ir vaidmenį lietuvių estetikos minties raidoje. Materialistinės estetikos atstovų pažiūras vertinant pagal tai, kiek perimta dialektinė metodologija, kiek „priaugta“ iki to meto marksistinės estetikos lygio, pirmon vieton iškyla V. Mickevičiaus-Kapsuko figūra. Be abejonės, lietuvių marksistinės estetikos tapimui V. Kapsuko įnašas svariausias, bet dėl to neturėtų sumenkėti kitų materialistinės estetikos atstovų vaidmuo. O kartais toks išpūdis susidaro. Pavyzdžiui, meno klasiškumo klausimui skirtame poskyryje, detaliai išanalizavus V. Kapsuko pažiūras šiuo klausimu, tik paminima, kad ir kiti materialistinės estetikos atstovai šią problemą nagrinėjo, bet dar nepajėgė nuosekliai vadovautis marksistine metodologija. J. Mureikos pasirinktasis metodologinis tyrimo aspektas sąlygojo dėmesį pirmiausia marksistinės metodologijos principų lietuvių estetikoje formavimuisi atskleisti, taigi visapusiškos materialistinės estetikos minties panoramos neturėtume reikalauti. Tačiau ar ne trūkumu reiktų vadinti tai, kad kartais nukenčia visos estetikos minties raidos vaizdas. Be kritinių pastabų, visada minėtinos ir darbo teigiamybės: sugebėjimas rekonstruoti estetines pažiūras ne iš teorinio lygmens šaltinių, aiškus problemų formulavimas ir išsamus argumentavimas.

#### A. GAIŽUTIS: tyrimo pobūdis ir naujovės

J. Mureikos knygos tematika aktuali. Plėtodami estetinę mintį, mes turime gerai išstudijuoti jos istoriją. Anksčiau pasirodęs G. Vaitkūno darbas pateikė estetinių pažiūrų panoramą, aptarė nemažą personaliją. Vertingos V. Drėmos publikacijos apie XVIII–XIX a. estetinę mintį Lietuvoje.

J. Mureika pasirinko kitokį kelią. Jo tyrinėjimas yra ne tiek istorinio (apžvalginio), kiek metodologinio pobūdžio. Manychiau, kad, vertinant jį, nereikėtų šito išleisti iš akių. Mat daugelis literatūros specialistų, menotyrininkų jau iki J. Mureikos kruopščiai nagrinėjo šį laikotarpį. Tačiau kiekvienas jų tyrinėjo savaip, koku nors vienu aspektu ar rūpiu klausimu. J. Mureikai rūpėjo istorinę medžiagą persijoti, susisteminti, apibendrinti. Kiekvienas autorius istorinį palikimą rekonstruoja savitai, ir tai paprastai priklauso nuo jo paties kūrybinių potencialų, akiračio ir, nebijau pasakyti, talento.

Šioje knygoje pasigedau pagrindinio skyriaus, t. y. estetikos kategorijų aptarimo. Suprantama, kad jas rekonstruoti labai sunku, bet reikia. Vertinant knygą pagal tai, kas padaryta, būtinai reikia pažymėti, kad J. Mureika surentė neblogą jos struktūrą. Jis atsisakė smulkmeniškų personalijų „kamantinėjimo“. Tuo labiau, kad ne viskas praeities diskusijose yra gilų ir prasmingą. Knygoje jis operuoja medžiaga laisvai, polemiskai, atsižvelgdamas į nūdienę kultūros situaciją. Iš knygos matai, kad jos autorius gerai susipažinęs su istorine medžiaga, ir dėl to knyga vertinga. Tai jau rodo paties tyrimo pobūdžio pasirinkimas. Jis leido autoriui visiškai nauju rakursu pažvelgti į tiriamą objektą, originaliai iškelti estetikos minties raidos determinavimo problemą filosofiniu ir sociologiniu aspektu. Tiesa, knygą menkina kai kurios bendrybės, mažai ką pridėdamos

prie mūsų istorikų darbų (pvz., poskyris „Kultūros vystymosi sąlygos Lietuvoje“, taip pat puslapiai apie estetikos objektą). Ne visur išlaikomos personalijų reikšmingumo proporcijos. Prabėgomis panagrinėtas I. Šlapelis, B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas, V. Mickevičius-Krėvė ir kt., kurie nors ir nebuvo nuoseklūs materialistai arba, kaip autorius sako, „dialektikai“, bet į profesionaliosios estetikos mūrą įspaudė ne vieną plytą. Suprantama, estetikoje, kuri nėra tik bendrojo filosofijos metodo pritaikymas, o gana savarankiška sritis, sunkoka nubrėžti griežtą demarkacijos liniją tarp to, kas akivaizdžiai priklauso materializmui, o kas — ne. Juk meno žmonės visuomet daugiau dėmesio skiria savo kūrybinei veiklai, negu teoriniams samprotavimams. Jų teorinė refleksija gali būti proginė, ne visada brandi, ir tikroji jų estetika glūdi kūrybos aktuose. Pas mus buvo mažoka estetikų profesionalų, nuosekliai pasirengusių, gerai išstudijavusių estetikos istoriją bei teoriją. Tačiau, kita vertus, mūsų estetinė mintis itin glaudžiai susijusi su meninės kūrybos procesu ir žmonių švietimo, kultūrinimo praktika. Šita jos savybė ir pagirtina, ir pamokanti.

J. Mureika nuodugniai aptarė marksistinės estetikos pradininkų, ypač V. Kapsuko, palikimą, parodydamas, kaip marksistinė estetinė mintis brendė mūsų krašte, kaip ji įgavo specifinių bruožų, praturtino daugelio aktualių meno kūrybos klausimų sprendimą. Pagaliau reikia turėti galvoje ir tai, kad J. Mureika įvedė į sąjunginę mokslo areną mūsų nacionalinės kultūros, demokratinės minties kūrėjų vardus, padarė jų nuopelnus prieinamus tiems, kas nagrinėja bendresnius marksistinės estetikos raidos klausimus. Be to, pagirtina ir tai, kad mūsų estetikai pradeda palengva „specializuotis“ į teoretikus, istorikus, renkasi taikomasias estetikos sritis ir pan. Toks procesas gali duoti neblogų rezultatų. J. Mureika — estetikos istorikas su geru teoriniu bagažu, ir, matyt, tai, ko jis nepadarė, šioje knygoje, padarys ateityje.

#### K. STOŠKUS: problemiško tyrinėjimo aktualumas

Skaitant knygą, ir man ne maža kas joje kėlė abejonių. Pirmiausia, abejotinas atrodė temos pasirinkimas. Aš neįsivaizduoju, kaip įmanoma rimtai parašyti materialistinės estetikos istoriją, nerašant su ja konfrontuojančios idealizmo istorijos. Kaip parodyti materialistinio požiūrio raidą, jo reikšmingumą, nuodugniau neatskleidžiant pozicijos, su kuria jis polemizuoja, kurios argumentaciją ji turi atremti? Kaip parodyti materialistinių principų galią, jei nematyti jėgos, su kuria susidurdama, toji galia formuojasi? Tiesa, priešingai darbo idėjai, autorius šios konfrontacijos neišvengia ir kartais sąmoningai nevengia. Bet vis dėlto, smarkiai apribodamas priešingų tendencijų analizę, neparodydamas rimtų priešininkų, autorius kiek supaprastina uždavinį ir tuo susilpnina pačių materialistinių koncepcijų svorį.

Pasirinkęs išimtinai materialistinę teoriją tyrimo objektu, autorius, man rodos, neretai yra verčiamas dirbtinai sufilosofinti kai kurias specialias estetikos bei meno psichologijos problemas. O gal net būtų tiksliau pasakyti, kad materializmas čia dažnokai reiškia ne filosofijos kryptį, o bet kokią progresyvią, perspektyvią tendenciją, idėją, koncepciją, po-

žiūrį. Pavyzdžiui, kai atkreipiamas dėmesys į tai, kad J. Biliūnas tęsė materialistinės estetikos tradicijas, aiškinama, jog jis kritikavo natūralistines meno tradicijas, „išskėlė meno specifikos problemą, akcentavo pagrindinius kritinio realizmo bruožus, pasmerkė abejingumą meistriškumo problemoms, ragino studijuoti literatūros, meno teoriją, estetiką“ (p. 39) ir t. t. Bet ką tai turi bendra su materialistinėmis pažiūromis? Ką su jomis turi bendra svarstymai apie jausmų reikšmę mene (p. 75) arba ginčai dėl to, ar M. K. Čiurlionio kūryba yra pozityvus ar negatyvus meno reiškiny (p. 70) ir daug kitų knygoje svarstomų dalykų? Priešingai autoriaus nuomonei, materializmo nerodo nei meno socialinės prigimtys pripažinimas, nei jo demokratizmo reikalavimas, nei gamtos grožio pripažinimas. Toks neapibrėžtas materializmo traktavimas bene yra didžiausia darbo yda. Užkliūva ir nemaža detalių. . .

Tačiau kad ir kaip kritiškai žiūrėtume į svarstomą knygą, neabejotina viena — ji plėtoja ir kai kuriais atžvilgiais gerokai pagilina palyginti gana menkai tyrinėtą Lietuvos estetinės minties istoriją. Veikalas pakankamai gerai parodo, kad toje istorijoje yra nemaža diskutuotinų dalykų, daug beveik nepajudintų dirvonų. Ir apskritai tik mažas mūsų išmanymas, kuklūs aprašinėjimo metodai, sausoka faktografija, ne visada lengvai pasiekiami šaltiniai sudaro regimybę, kad mūsų estetinė mintis yra pernellyg kukli ir neįdomi.

J. Mureikos mėginimas pratęsti pradėtus G. Vaitkūno, V. Drėmos ir kai kurių kitų tyrinėtojų darbus — sveikintinas dalykas. Darbas mūsų padangėje ypač unikalus tuo, kad jame yra ryški intencija estetikos idėjų aprašymą, atpasakojimą ir komentavimą pagilinti probleminiu tyrinėjimu. Tiesa, tai nuosekliai padaryti ne visada pavyksta. Kai kuriose vietose išlieka perpasakojimai, žinomų koncepcijų grupavimas į teisingas ir klaidingas. Tačiau tas nelygumas turbūt iš dalies yra susijęs su mėginimu vienoje teorinėje plotmėje nagrinėti tiek specialius teorinius darbus, tiek ir populiarius publicistinius rašinius, turinčius aiškų pragmatinį tikslą, konkretų šviečiamąjį bei ideologinį uždavinį. Rimto dėmesio nusipelnę autoriaus pastangos istorinių estetikos problemų svarstymą sieti su jų dabartiniu sprendimu, daugelyje diskusijų išvelgti šiuolaikinį aktualumą.

Kritiškai vertindamas utilitarizmą ir vulgarų sociologizmą, autorius pagrįstai pasipriešina dar nesenai tradicijai estetinės specifikos ieškojimuose matyti tik reakcingą estetizmą. Šiuo atžvilgiu labai svarbios darbo dalys, skirtos meno specifikos problemoms svarstyti, kur aptariami J. Biliūno, S. Čiurlionienės, Šatrijos Raganos požiūriai, konstruktyviai nagrinėjamas A. Jakšto ginčas su V. Mykoliaičiu-Putinu ir kt.

J. Mureikos darbas ypač reikalingas dėl to, kad jame pirmą kartą taip plačiai apžvelgtos V. Sezemano ir V. Kapsuko estetinės pažiūros. Žinoma, galima ir dar reikėtų pasigincyti dėl V. Sezemano pažiūrų ir jų evoliucijos vertinimo, bet tokių ginčų provokavimas yra ne tiek darbo minusas, kiek pliusas.

**A. LOZURAITIS: tyrimo objekto formavimas ir filosofiskasis maksimalizmas**

Kiekvieno mokslinio tyrimo vertė visų pirma priklauso nuo pasirinktų uždavinių sudėtingumo. Estetika ir meno kūryba — tai sritis, kur „sudėtingumo koeficientas“ ypač didelis. Knygos autoriaus J. Mureikos garbei galima pasakyti, kad jis apskritai sėkmingai išsivertė į papių estetinių reiškinių istorijos kontekstą, praskaidrinamas daugelį jo aspektų. Autorius ne tik apžvelgė įvairiopus tiriamojo dalyko šaltinius, bet ir išryškino istorinėje medžiagoje slypinčias tendencijas. J. Mureika turi aštrų analitiko žvilgsnį, nepasiklysta margame reiškinių sraute, išskirdamas iš jo svarbiausius dalykus. Trumpai tariant, tyrinėtojas pramynė taką labai klampiuose kultūros istorijos dirvonuose.

Mes nesame išpaikinti lietuvių estetikos istorijos studijomis. Tyrinėjimai šioje srityje dar tiktai prasideda, ir kiekvienas toks veikalas vertintinas visų pirma perspektyvos požiūriu — kokius pamatus jis padeda estetinės kultūros istorijos tolesniam pažinimui. Todėl ir J. Mureikos knyga suponuoja reikalingą polemiskai pasvarstyti mūsų estetikos istorijos nagrinėjimo padėtį, ir čia svarbus ne tik bendras knygos vertinimas, bet ir atskiros joje formuojamos tyrinėjimo gairės.

Matyt, pats sunkiausias uždavinys, su kuriuo susiduria tokios nevie-nalytiškos reiškinių srities, kokia yra tam tikros tautos estetinės kultūros istorija, tyrinėtojas — tai tyrimo objekto formavimas. Aišku, kad istorinė estetikos studija, kuri mėgintų remtis tik faktų išdėstymu, būtų beviltiška. Istorikas estetikoje priverstas būti teoretiku, jis turi nusistatyti estetiškumo kriterijus, kad galėtų atskirti, kas istoriniuose šaltiniuose yra reikšminga. Iš aptariamos knygos galima spręsti, kad jos autorius yra pernelyg nedrąsus tiriamojo dalyko atžvilgiu, kad jis kai kada pasitenkina išorinių skirtingų reiškinių panašumu ir dėl to negali nesutrukinėti ta tyrinėtojo kuriamą giją, kuri vienintelė padrikiems kultūros taktams gali įkvėpti gyvybę ir suteikti istorinio proceso vientisumą. Iš istorinio pobūdžio veikalo, kurio pavadinime yra žodis „estetika“, mes, žinoma, turėtume laukti estetikos teorijų raidos nagrinėjimo. Tyrinėjimo apribojimas tam tikros tautos rėmais („lietuvių estetika“) gali turėti dvi reikšmes. Tai yra arba grynai techninis tyrimui pasirinktas istorinių reiškinių atrankos būdas, arba kitas, hierarchiškai žemesnis, šių reiškinių teorinio vertinimo lygmuo. I. Kanto estetika yra, žinoma, „vokiečių estetikos“ reiškinys, bet jos reikšmingumas prašoka nacionalinius rėmus. Priekaištauti J. Mureikai, kad jis terminui „lietuvių estetika“ priskiria ir antrąją reikšmę, t. y. dažnai analizuoja tik lituanistikai reikšmingus dalykus, būtų nerimta. Blogiau tai, kad knygoje nejučiomis ištirpsta pati minėtų reikšmių riba, ir tai per daug liberalizuoja estetinių reiškinių vertinimo kriterijus. Atsiranda lietuviškosios estetikos pradininkų infliacijos pavojus, nes į tokį vaidmenį gali pretenduoti ir tas epigonas, kuris paskaitęs svetima kalba parašytą knygelę ir, ką joje supratęs, pirmą sykį išdėsto tam tikrą mintį lietuviškai.

Knygos autorius turi liberalizuoti savo formuojamą tyrinėjimo objektą dar kitu atžvilgiu. Dėstant vis dažniau imama operuoti terminu „estetinė mintis“, ir tai, žinoma, nėra vien kitas „estetikos“ pavadinimas. Iš „min-

ties" nereikia ir negalima reikalauti to, ko reikalaujama iš „teorijos“. Mintis gali būti ir atskira, gali kažkiek išsilaikyti ir atplėšus ją nuo jos teorinio ar praktinio konteksto, ir tada joje slypi gana plati interpretacijų galimybė. Veikalas, skirtas estetinės minties istorijai, remiasi prielaida, kad estetikos idėjas galima išlukštenti iš labai skirtingų šaltinių — iš įvairių gyvosios kultūros apraiškų, iš meno kūrybos aktualijų svarstymo, meno kūrinių aptarimų, recenzijų, literatūros kritikos ir pan. Tokiuose šaltiniuose surandama bendresnė estetinė pozicija, kuri ir padaroma estetikos istorijos objektu. Istorikas tyrinėtojas čia virsta lyg ir veikiančiuoju istorijos asmeniu: būtent jis įvairiopa konkrečios kultūros apraiškas išplėšia iš natūralios jų dirvos ir priskiria joms gerokai platesnį teorinį kontekstą. Estetikos teorija ir jos istorija čia konstruojama iš gana palaidų elementų, ir todėl rezultato vertė beveik ištiesai priklauso nuo konstruktoriaus. Diskutuotinas yra ne pats tokios tyrinėtojo intervencijos į kultūros istoriją leistinumas, o tai, kad ji įvyksta tarytum savaime, dėl to lieka neapibrėžtas jos matas ir intencijos, o pats dėstymas išoriškai atrodo kaip vienušis reiškių istorinė apybraiža, nors taip iš tikrųjų nėra. Kultūros istorijos reiškių tyrinėjimui, kuriam trūksta savimonės, grėsia tam tikras šių reiškių vertinimo savavališkumas. J. Mureikos veikale estetikos istorijos tyrinėjimo metodologinių problemų analizė galėjo būti griežtesnė, ypač tų problemų, kurias autorius buvo priverstas vienaip ar kitaip spręsti konstruodamas savo svarstymo objektą.

Užtat knygoje gana plačiai yra aptariamas estetikos ryšys su filosofijos metodologija, kuria laikomas dialektinis materializmas. J. Mureikai filosofinis estetikos ir jos istorijos aspektas yra toks svarbus, kad jam pajunginama formali knygos architektonika ir net fiksuojamas jos pavadinime („materialistinė estetika“). Knygoje išdėstyta estetikos santykio su filosofija interpretacija verta polemikos.

Principinė autoriaus pozicija šiuo klausimu nusakoma veikalo įžangoje, o ir toliau prie jos nuolat grįžtama: „<...> nediskutuotina, jog kiekviena estetikos problema gali būti aiškinama iš materialistinių, idealistinių, dialektinių arba metafizinių pozicijų“ (p. 8). Jeigu tai būtų sakoma apie filosofijos problemas, tai jau bent marksistui šis dalykas būtų tikrai nediskutuotinas. Bet šiuo atveju kalbama apie estetiką. „<...> filosofinė nuostata slypi kiekviename estetiko teiginyje“ (p. 9). Iš knygos sunku spręsti, ar toks filosofiškas maksimalizmas turi apimti visus mokslus ir apskritai kiekvieną žmogaus teiginį, ar, priešingai, tai galioja tik kai kurioms pažinimo sritims. Kad filosofinė nuostata galėtų kur nors slypėti, ji iš pradžių turi būti. Pagaliau jeigu jos ir esama, tai negi ji iš tikrųjų „išilieja“ į kiekvieną atskirą mintį ir negi ją galima ten atpažinti? Tokios pastangos gali padiktuoti labai jau savotišką išeitį, apie kurią prabėgomis užsimena autorius,— estetines koncepcijas sieti su jų kūrėjų biografijomis.

Estetikos santykis su filosofija iškyla dviem aspektais, kuriuos autorius vadina filosofiniu ir sociologiniu. Pirmasis — tai filosofijos ir atskirų mokslų aspektas. „Nors marksistinės estetikos atstovai vieningai pripa-



žįsta estetiką filosofine disciplina, bet mano, kad ji turi savitą, skirtingą nuo filosofijos, objektą" (p. 9). Nesunku pastebėti, kad šita bendra marksistų nuomonė tėra tariama, nes loginiu požiūriu pirmoji cituoto sakinio dalis neigia antrąją, taigi jame slypi kompromisas. Jeigu estetika iš tikrųjų turi skirtingą, negu filosofija, objektą, tai jai nėra reikalo būti filosofine disciplina. Ir atvirkščiai. Jeigu estetika yra ir šis, ir tas, tai ji yra nei šis, nei tas. Cituotas sakinytis yra prasmingas tik tuo požiūriu, kad juo priešybių sąveika yra aprašomas *procesas*, taigi estetikos formavimosi procesas. Bet tada svarbiausia neišleisti iš akių šio proceso krypties, jo istorinės tendencijos. O pastaroji — tai estetikos laipsniškas išsiskyrimas iš filosofijos ir atsiskyrimas nuo jos. Šitas procesas turi ir savo prieštaringą vertybinę išraišką. Ir šiuolaikinė estetika iš tikrųjų dar noriai šliejasi prie filosofijos, matyt, tikėdamasi pasisemti iš jos išminties. Sunkiau pastebimas kitas dalykas — kad estetikai tokia išmintis yra svetima, kad estetika, kuri vaikšto įsikibusi į filosofiją, dar nepajėgia vaikščioti pati. Ir bet koks mėginimas traktuoti estetiką kaip normalią apskritai filosofinę discipliną, jos filosofiskume matyti vien jos privalumą, — toks mėginimas nestimuliuoja jos brendimo.

J. Mureika savo tyrinėjimo objektu laiko „materialistinės estetinės minties kryptį" (p. 7). Taigi tariama, kad tokią kryptį estetikos istorijoje galima išskirti, kad galima formuluoti racionalius tokio išskyrimo kriterijus. „Materializmas ir idealizmas filosofijoje, taigi ir estetikoje, reiškia atitinkamą pagrindinio filosofijos klausimo sprendimą" (p. 103).

Pagrindinis argumentas, kuriuo grindžiama knygoje artima filosofijos ir estetikos giminytė, — tai filosofijos metodologinė reikšmė. Dialektinis materializmas yra bendroji mokslinio mąstymo metodologija, o jis turi savaip reikštis kiekvienoje pažinimo srityje. Autorius dažnai pabrėžia, kad filosofinė metodologija specialiosiose pažinimo srityse yra būtina, bet nepakankama. „Estetinė mintis, jos kryptys, **tiesiogiai** susijusios su filosofija kaip metodologiniu pagrindu" (p. 29) (mano pabr. — A. L.). Tokią interpretaciją galima ginčyti. Šiuolaikinis pažinimo laukas yra greičiau diskretinis, perėjimas iš vienos dalies į kitą yra ne tik šuoliškas, bet ir konfliktiškas. Pati filosofijos galimybė būti bendrąja metodologija remiasi tuo, kad ji susitaiko su atskiros mokslo statusu ir jo požiūriu traktuoja savo problemas. Jeigu filosofijos klausimai turi, pavyzdžiui, estetikai reguliatyvinę reikšmę, tai anaipol nereiškia, kad juos estetikoje galima rasti, kad prasminga jų ten ieškoti.

Estetikos santykis su filosofija svarstytinas ir kitu aspektu, kuris išskyla, kai estetikos tyrinėjimai traktuojami kaip socialinių ir kultūros reiškinių pažinimo atskiras atvejais. Kad estetika susiduria su tokiais, bet ne gamtos, reiškiniais, matyt, yra savaime suprantamas dalykas. J. Mureika atkreipia dėmesį į estetikos fenomenų socialinę ir kultūrinę prigimtį, laikydamas sociologiją savotiška tarpine grandimi tarp filosofijos ir estetikos. Bet juk dramatiška gnoseologinės ir socialinės problematikos sąveika yra vienas iš svarbiausių šiuolaikinės filosofijos raidos motyvų.

Kad „materializmas“ aiškinant socialinius ir kultūros reiškinius nebūtų tuščias žodis, jis turi būti siejamas ne su atskiromis socialinėmis idėjomis, bet su visuomenės istorijos apskritai interpretavimu. Materialistinė istorijos teorija savaime neglūdi gnoseologinėje materializmo pozicijoje, o yra savarankiškas uždavinys, kurį išsprendė K. Marksas. Todėl nėra tikslus J. Mureikos pasirinkto tyrinėjimo objekto formulavimo būdas. Tokiu objektu laikomas „materialistinės estetikos plėtotės į marksistinę procesas“ (p. 209), taigi šiaip ar taip — tai materialistinė estetika, kuri apskritai dar nėra marksistinė. Bet toks materializmas tebėra ikimarksistinis ir dar neapima socialinių reiškinių aiškinimo, kuris iš esmės pasilieka idealistinis. Todėl jeigu autorius iš tikrųjų mano, kad estetikos reiškinių pažinimą galima ir reikia vadinti filosofinių krypčių vardais, tai šiuo atveju tikslesnis yra idealizmo terminas (arba estetika turi būti laikoma gamtos mokslu). Kultūros (vadinasi ir estetikos) reiškinių sampratoje apskritai nebuvo materialistinio etapo, kuris plėtojasi marksizmo link. Materializmas čia atsirado kartu su marksizmu.

Bet iš to, kas čia buvo pasakyta, galima padaryti dar vieną labai svarbią išvadą — kad tas filosofinis lukštas, kuris J. Mureikos knygai uždėtas gana dirbtinai, nėra tikrosios jos vertės matas, tai yra tik atskiras knygos aspektas, kuris duoda dėkingos medžiagos polemiskai aptarti estetikos „filosofiškumo“ klausimą. Estetikos, kaip kultūros istorijos apraiškos, tyrinėjimas turi savo tikrąją problematiką, kurioje išryškėja tyrinėtojo mokslinis meistriškumas. J. Mureika turi gerą istoriko nuovoką, jis nepasiklysta detalėse ir nepražiopso svarbiausių dalykų, jis gerai orientuojasi ir pavieniuose estetinės kultūros reiškinuose, ir teorinėse estetikos doktrinos, pagaliau jis moka gyvai ir patraukliai rašyti. Ir tai, žinoma, — svarbiausia.

#### **J. MUREIKA: Estetika tebelaiiko dialektikos egzaminą**

Materializmo problema estetikoje verta išsamesnio aptarimo. Mano supratimu, materializmo sąvoka estetikoje — vienas iš labai abstrakčių, bet esminių jos apibūdinimų, kuris turi apibrėžtą, istoriškai konkretų turinį bei logiškai ribotą reikšmę ir atlieka tiek loginę, tiek metodologinę funkciją estetikos teorijoje bei raidoje. Knygoje aš suformulavau logišką materializmo estetikoje kriterijų, — tai materialistinis estetinės sąmonės aiškinimas. Bet platesniam aptarimui to per maža, nes reikia atsižvelgti ne tik į loginį, bet ir istorinį sąvokos „materializmas“ turinį. Kitaip tariant, reikia istorinės pažiūros į materializmo ir idealizmo kovą bei jos atgarsius estetikos istorijoje. Be to, norėčiau pabrėžti dar vieną mintį, ypač svarbią teoriniam objektų rekonstravimui: abstrakčiais apibūdinimais kuriant objekto loginį konkretumą, niekada negalima pamesti nuovokos, kad pavieniu abstrakčiu apibūdinimu (materializmo predikato priskyrimas estetikai) nusakoma tik labai nedidelė tiesos apie tiriamąjį objektą dalis. Todėl jo reikšmė teorinėje objekto rekonstrukcijoje niekada negali būti absoliuti, o tik santykinė. Kita vertus, materializmas, kaip reguliatyvus principas, estetiko metodologinių principų arsenale yra toli

gražu ne vienintelis ir tik kitų filosofinių bei sociologinių principų bei sąvokų sistemoje įgyja logiškai konkretesnį turinį.

A. Lozuraitis teigia, kad estetikos reiškinių sampratoje apskritai nebuvo materialistinio etapo, kad materializmas čia sutampa su marksizmu. Todėl jis mano, kad pasirinkto objekto formulavimo būdas mano knygoje nėra tikslus. Pažvelkime į marksistinė metodologija pagrįstą estetikos istorijos tyrinėjimo tradiciją. Žymiausi estetikos istorijos specialistai A. Losevas, M. Ovsianikovas, V. Šestakovas, M. Kaganas ir kiti vartoja sąvoką „materializmas“ ikimarksistinės estetikos reiškiniams apibūdinti. Manychiau, kad čia ne vien tradicija, o esminis dalykas. Aristotelio, Didro, Černyševskio ir kitų autorių koncepcijos visiškai teisėtai vadinamos materialistinėmis, nes materializmo ir idealizmo kategorijos istorinio pobūdžio tyrime privalo būti vartojamos ne vien grynai abstrakčiai, bet ir istoriškai. Kitaip tariant, jos turi istoriškai konkretų turinį, nes materializmas ir idealizmas realiai funkcionuoja tik istorinėmis savo formomis. Estetikos istoriko pareiga iškelti, išryškinti ir apibūdinti tas materialistines tendencijas, elementus, bruožus, kurių pagrindu ir vyko nuolatinė konfrontacija su idealistinės estetikos atstovais. Be abejonės, tokias istoriškai konkrečias materializmo estetikoje apraiškas ne tik galima, bet ir dera apibūdinti labiausiai išvystytos teorinės koncepcijos istorinės formos požiūriu. Tada ir paaiškėja būtinybė apibūdinti tas istorines materializmo estetikoje formas ne vien pagal tai, kiek toks materializmas buvo nuoseklus, bet ir koks jis. Būtinai reikia parodyti jo kokybinį apibrėžtumą, atskleisti jį sąlygojusias determinantes. Neatsižvelgus į istorines materializmo estetikoje formas, kyla pavojus, kad marksistinės estetikos, kaip nuosekliai dialektiškai materialistinės koncepcijos, atsiradimas ir formavimasis atplis nuo istorijos ir taps sunkiai paaiškinamu dalyku. Man atrodo, kad A. Lozuraicio koncepcijoje trūksta atsižvelgimo į istoriškumą. Pasirėmęs tik viena, nors ir aukščiausia, istorine materializmo estetikoje forma, jis paverčia ją iš esmės tik loginiu kriterijumi, kurio istoriniame tyrime nepakanka. Be to, nuosekliai ją plėtojant, ji komplikuočių kultūros perimamumą.

V. Sezemano palikimo stipriosios ir silpnosios pusės kaip tik ir paaiškėjo tik metodologinio pobūdžio analizėje, kurioje „darbavosi“, be kitų, ir materializmo principas. Dialektinė V. Sezemano estetikų tyrimų tendencija sudaro tai, kas priimtina ir vertinga mokslinei estetikai metodologiniu požiūriu. Beje, vertinant V. Sezemano estetikų palikimą dar reikia kur kas platesnių tyrinėjimų, nes aš nebuvo numatęs visapusiškai nušviesti jo estetinę koncepciją, nors išvadas, pagal tyrimo pobūdį, dariau, remdamasis visų jo filosofinių, sociologinių, kultūrinių ir estetikų pažiūrų analize. Turint galvoje realią estetinės minties istoriją ir istoriškai konkrečias materialistinės estetikos apraiškas joje, mano koncepcija nė kiek neprieštarauja tai aplinkybei, kad nuosekliai mokslinė, t. y. dialektiškai materialistinė, estetika atsiranda tik marksistinės metodologijos pagrindu. Vadinasi, visos ikimarksistinės estetikos materializmas buvo ir tegalėjo būti tik nenuoseklus, dalinis, tik gnoseologinės plotmės. Kitaip

tariant, materialistinę tendenciją išreiškiančios estetinės koncepcijos tetūrėjo materialistinių pradų arba bruožų. Bet ir tokia materialistiškumo dozė buvo reikšminga istoriniuose estetikos susidūrimų su idealizmu etapuose.

Remdamasis čia išdėstyta pažiūra, manau, kad, keldamas uždavinį atskleisti marksistinės estetikos formavimosi procesą lietuvių nacionalinėje kultūroje, objekto formuluotėje visiškai pagrįstai vartoju materializmo sąvoką, kuri šiuo atveju atlieka dvi funkcijas: medžiagos apribojimo ir tiriamų koncepcijų esminio apibūdinimo. O kokia buvo ta šio laikotarpio lietuvių materialistinė estetika, kokios savybės ir bruožai, kokia jo kokybinė charakteristika ir pagrindinės raidos tendencijos, kokie pagrindiniai veiksniai determinavo kaip tik tokia, bet ne kitokią jos vystymosi kryptį — tai aš atsakau savo tyrime, kuriame duotas istoriškai ir logiškai konkretesnis apibūdinimas, negu tai įmanoma formuluojant knygos pavadinimą.

Kadangi mane domino ne statiškas, aprašomasis estetinių koncepcijų modelis, bet ir individuali, ir visuomeninė jų raida, visuminis jų vystymosi procesas bei šio proceso determinacija, tai, mano manymu, objektas istorinės metodologijos analizės požiūriu yra pakankamai pagrįstas. Pasak A. Lozuraičio, jei, formuodamas objektą, aš atsisakyčiau sąvokos (ne termino!) „materialinė“, tai tyrimo objekto formavimo būdas būtų tikslus. Tai daryti nėra nei istorinio, nei loginio pagrindo. Ikimarksistinės estetikos raidoje estetinių koncepcijų vadinimas materialistinėmis, savaime suprantama, yra sąlygiškas, kaip ir knygos pavadinimas, kurį galima būtų formuluoti: „Marksistinės estetikos formavimasis Lietuvoje“. Gal tai būtų net tiksliau, bet ne būdo, o logine prasme. Baigdamas samprotavimus šiuo klausimu, norėčiau atsakyti ir K. Stoškui, kuris, suminėdamas mano atskirus teiginius, tvirtina, kad, girdi, jie dar neįrodą materializmo. Mano supratimu, taip iš viso negalima kelti klausimo, nes toks jo kėlimas remiasi prielaida, kad galima materializmo sąvoką logiškai empiriškai interpretuoti arba „įrodyti“. Loginio pozityvizmo arsenale susiklostęs redukcionizmo principas šiuo atveju tikrai netinka. Tai viena. Antra, aš juk ir nekėliau uždavinio — įrodinėti kiekvieno autoriaus pažiūrų materialistiškumą. Argi dėl to būtų verta rašyti knygą?!

Kiek man reikėjo spręsti autorių priskyrimo prie materialistinės krypties klausimą, tai buvo atlikta išanalizavus jų filosofines, sociologines, ideologines, estetines pažiūras bei pažiūras į kultūrą. Tačiau tai buvo padaryta prieš rašant knygą. Perkelti į knygą šį darbą, atrodytų, tarsi būtų buvęs svarbiausias dalykas — suskirstyti ir įrodyti, kas buvo idealistas, o kas — materialistas. Čia pat noriu pridurti, kad tik tokios visuminės analizės pagrindu, o ne iš atskirų bendrų teiginių, rekonstruota atskirų autorių estetinių pažiūrų sistema. Kai šie teiginiai vartojami cituojant, jie yra mano jau patikrinti tų autorių pažiūrų sistemos kontekste ir jos pagrindu įgavę interpretacinį turinį.

Be to, norėčiau paaiškinti, jog estetinės minties sąvokos vartojimas istoriniame tyrime pagrįstas tuo, kad (savaime suprantama, čia turima

galvoje tik teoriniai, bet ne empiriniai jos pavidalai) teorija formuojasi ir vystosi konceptualių estetinių minties apraiškų dėka. Šios apraiškos padeda atskleisti teorijos istorinį vystymosi ir formavimosi procesą.

K. Stoškus abejoja, ar galima parašyti materialistinės estetikos istoriją, nerašant su ja konfrontuojančios idealizmo istorijos,— galiu pasakyti, aišku, kad negalima. Tačiau kiekvienas mokslinis darbas prasideda nuo objekto apribojimo, sau keliamų uždavinių ir tyrinėjimo pobūdžio nustatymo, galų gale nuo mokslinių interesų krypties ir daugelio kitų dalykų. Mano intencija apsiriboti marksistinės estetikos formavimosi procesu nacionalinėje kultūroje nukėlė idealistinės estetikos minties raidą į kitą planą. Šiuo požiūriu paaikšėjo, kad šiame istoriniame etape ir kaip tik *tiriamo objekto atžvilgiu dominuojančiais prieštaravimais buvo prieštaravimas ne tarp materialistinės ir idealistinės estetikos, bet materialistinės estetikos krypties viduje*. Todėl idealistinės estetikos aš neignoruoju ir jos tyrimo nevengiu, bet kalbėjau apie ją tik tiek, kiek reikalavo tyrimo logika bei aptariamoji problematika.

Diskusijoje išryškėjo ir kita, dar sudėtingesnė bei aktualesnė, marksistinės metodologijos santykio su estetika problema. Ją būtų galima dar ir kitaip formuluoti. Tada ji gali atsiskleisti kaip filosofijos ir sociologijos (socialinės metodologijos) vaidmens estetikoje problema. Kaip santykinai savarankiška jos dalis, gali būti gvildenamas filosofijos ir estetikos santykis, nes, vaizdžiai sakant, estetika dar tebelaiko dialektikos egzaminą. Istoriniame tyrime ši problema iškyla kaip estetikos minties raidos metodologinio determinuotumo problema socialinės metodologijos lygmenyje. Metodologinis determinuotumas estetikoje, savo turiniu apimdamas filosofijos ir pasaulėžiūros principus, vertybines idėjas, yra specifinė socialinio determinuotumo reiškimosi forma. Į tai neatsižvelgus, nėra jokių garantijų išvengti vulgaraus sociologizmo nei galimybių paaikškinti santykinę estetikos minties raidos savarankiškumą, nei ekonominės struktūros, nei praktinės estetikos veiklos atžvilgiu. Metodologinis determinuotumas iškyla kaip tarpinė grandis aiškinant visuomenės ekonominės struktūros poveikį estetinei minčiai. Savaimė suprantama, kad estetikos, kaip mokslo, raidos determinacija negali būti redukuota į tokį metodologinį determinizmą arba juo išsamiai paaikškinta. Bendroji metodologija negali nei pakeisti visų kitų estetikoje naudojamų metodų, nei išspręsti specifinių šio mokslo klausimų. Jos dalyvavimas sprendžiant estetikos problemas iš viso dar nėra specialiai tyrinėtas. Vargu ar galima tvirtinti, kad bendrieji pasaulėžiūros principai ar vertybinės idėjos gali atlikti metodologinį vaidmenį tik tada, kai jie sąmoningai suvokti. Matyt, nesvarbu ir tas, ar autorius vartoja filosofines ir sociologines sąvokas tekste ar ne, nes jos dar nerodo, jog vadovaujamosi bendrąja metodologija. Tai gal ji iš viso nesugaunama, ir teoriškai tas dalyvavimas nerekonstruojamas? O gal jis nepalieka jokių pėdsakų tyrinėtojo darbe? Gal teisus A. Lozuraitis, kai neigia galimybę aptikti metodologinius principus estetikų koncepcijose ir nemato prasmės jų ten ieškoti? (Norėčiau tik patikslinti, jog ne jų, bet jų funkcinio pasireiškimo aš ten ieškau.) Su-

tikti su tokia nuomone negalima štai dėl ko: 1) šių principų pasireiškimo visada reikia ieškoti, nes juos suradus atskleidžiamos esminės estetiko koncepcijos determinantės. Tai uždavinys, kurį spręsti mokslas privalo, nes kitaip jis prarastų mokslo statusą; 2) neigiant galimybes juos aptikti, būtų galima įklimpti į agnosticizmo koncepcijas. Šias galimybes atveria arba apsunkina konkreti tiriamoji medžiaga. Pavyzdžiui, V. Sezemanas, V. Kapsukas, K. Korsakas ir kiti autoriai, kurių estetiškos pažiūros aptarimos knygoje, arba buvo parašę specialių darbų, arba tiesiogiai nurodydavo, pabrėždavo bent kai kuriuos pagrindinius metodologinius savo principus. Reikėjo atsižvelgti į jų raidą ir sisteminį sankabumą, o jų turinį išsiaiškinti tų autorių pažiūrų kontekste. Teisingai pastebėjo R. Skeivys — nepakako vien diskursyvinio mąstymo, reikėjo remtis ir intuicija.

Metodologinių principų dalyvavimas estetiškos minties raidoje, regis, negali būti nei visiškai rekonstruojamas, nei interpretuojamas vien diskursyviu mąstymu, o turi apimti intuiciją, dialektinį mąstymą ir jo naudojamus teorinius objekto rekonstravimo būdus. Pirmiausia todėl, kad žmogaus mąstymas neapsiriboja vien induktyvine-deduktyvine veikla. Antra, kai kalbama apie metodologinius principus, tai reiškia, kad jie apima ir dialektinę logiką. Taigi atkurti šių principų pasireiškimo indukcijos ar dedukcijos būdu neįmanoma paprasčiausiai dėl to, kad pats būdas neadekvatus objektui.

Pirmąją prielaidą aptikti metodologinių principų dalyvavimą estetinėse pažiūrose laikyčiau jau aukščiau minėtą estетinių pažiūrų sistemos teorinį rekonstravimą arba žvilgsnį į jas sistemingumo požiūriu, antrąją — filosofinių ir sociologinių koncepcijų sistemos nustatymą arba bent dominuojančių principų išskyrimą, remiantis autorių pasaulėžiūros visuotine analize. Tik atkūrus šias abi sistemas ir išaiškinus jose tiek estетinių teorinių teiginių, tiek metodologinių principų turinį, galima pradėti tikrąją istorinę metodologinę analizę. (Ties kuo aprašomaisiais metodais paremtas estetikos istorijos tyrimas pasibaigtų, tai mano tik prasideda.) Kol metodologiniai principai atlieka turiningą mąstymo ir vertinimo reguliatorių vaidmenį ir vienokiu ar kitokiu būdu dalyvauja atrenkant ir vertinant tyrimo medžiagą, pasirenkant ir vertinant tyrimo būdus bei metodus, išskiriant ir vertinant problemas, t. y. kol tyrinėtojai dar nereikia turiningai interpretuoti ir vertinti savo tyrimų išvadų ir rezultatų, tol jų dalyvavimas yra sunkiau pastebimas. Bet jis darosi akivaizdus, pradedant aiškinti bei vertinti tyrimo rezultatus arba apskritai estетinius reiškinius.

Todėl konkrečiame istoriniame tyrime buvo reali galimybė iškelti ir pabandyti realizuoti tokią, gal kiek neįprastai skambančią, metodologinio determinuotumo idėją. Ir jeigu knygoje parodyta, jog kai kurie autoriai, aptardami estетinius reiškinius, spęsdami estетines problemas, gnoseologizuodavo, ideologizuodavo ar sufilosofindavo jas, manyčiau, kad tai ne mano „nuopelnas“. Aš tik „sumetodologinau“ estетinės minties raidos tyrimą ir bandžiau atskleisti marksistinės metodologijos kai kuriuos ryšius

su estetišės minties raida jos determinuotumo plotmėje. Tačiau iš to, ką čia minėjau ir kas atskleista knygoje, galima padaryti argumentuotą išvadą, kad estetikos ryšys su filosofija ir sociologija yra esminis. Aš jį sugriežtinu iki metodologinio pobūdžio, pripažindamas estetikai savarankiško mokslo statusą. Toksai šio ryšio interpretavimas, man regis, sudaro **vieną iš būtinų priedaidų**, kad estetikos mokslas taptų tikrai savarankiškas ir semtųsi iš filosofijos ir sociologijos „išminties“ **tik tokios, kokią šie mokslai gali pasiūlyti, ir lauktų tik tokios pagalbos, kokią jie gali suteikti**. Ko! kas estetikos mokslo savarankiškumas, deja, daugiau tariamas ar geidžiamas, negu tikras ir apibrėžtas. Tas akivaizdu ir tarybinių estetikų, ir nemarksistinės estetikos atstovų darbuose. Kai tvirtinama, kad estetika yra filosofijos dalis arba kad ji yra filosofinė disciplina, vargu ar čia kalta tik istorinė filosofinės estetikos vystymosi tradicija (I. Kantas, Šelingas, G. Hegelis). Ji greičiau rodo ką kita: estetišės žmonių veiklos aiškinimas bei tyrimas tokių filosofinių sistemų struktūroje buvo pagrįstas. Marksizmui pakeitus filosofijos sampratą ir jos objektą, pakito filosofijos santykis su kitais mokslais. Tuo remiantis, reikėtų pripažinti, kad marksistinę estetiką manyti esant filosofijos dalimi nėra pagrindo. Ši požiūrį sustiprina ir kiti argumentai, kad estetika šiaip ar taip susiduria ir su specifine, ne tokia, kaip traktuoja filosofija, realybe (knygoje bandžiau tai parodyti), ir su specifine veikla, kuri skiriasi nuo gnoseologinės veiklos. Bet estetikos istorinėje raidoje filosofinė estetika turėjo realų egzistavimo pagrindą, lygiai kaip ir kitos XIX—XX amžių estetikos metodologinės orientacijos: sociologinė, praktinė, menotyrinė, kultūrologinė, psichologinė ir t. t. Įvairių metodologinių orientacijų egzistavimas — ne subjektyvizmo rezultatas, tai sąlygojo žmonių estetišės veiklos daugiabriauniškumas, paties objekto sudėtingumas. Taigi šių orientacijų istorinis egzistavimas yra pakankamas pagrindas rimtai jas tyrinėti.

Visai ne trivialūs klausimai, ar estetika turi ir ar gali turėti vieną savo objektui adekvačią metodologiją. O jei vienos nepakanka ir reikia įvairių, tai svarbus klausimas yra kiekvienos metodologijos kompetencija, jos naudojimo ribos bei gautų rezultatų interpretacija įvairių teorijų kontekste. Visa tai, man regis, tiesiogiai liečia estetikos teorijos struktūrą, jos objekto apibrėžtumą, estetinio fakto ir daugelį kitų problemų, kurios savo ruožtu jau turėtų būti sprendžiamos mokslo logikos ir metodologijos (ne vien bendrosios) požiūriu. Nepretenduočiau čia net suminėti visų šių problemų, nuo kurių sprendimo dar tebeprisiklauso estetikos mokslo savarankiškumo statusas bei jos ryšių su kitais mokslais apibrėžimas.

Pasakymą „estetika — filosofinio pobūdžio disciplina (mokslas)“, kai jis vartojamas marksistinei estetikai apibūdinti, jeigu jam teikiama „filosofijos dalies“ prasmė, aš argumentavau, jog tam nėra pagrindo. Jeigu turima galvoje tik ta estetikos teorinių problemų dalis, kuri kartais vadinama metaestetika, su tuo gal būtų galima sutikti, bet ir tai su išlyga, kad šiuo atveju sąvokai „filosofinė“ suteiksime socialinės metodologijos (dialektinio ir istorinio materializmo) prasmę. Bet ir tai viskas dar pri-

klausys nuo to, koks turinys bus turimas galvoje, kai vartosime sąvoką „metaestetika“. Kad marksistinė estetika turi tam tikrą dalį teorinių problemų, kurios gali būti sprendžiamos, interpretuojamos ir vertinamos pažinimo teorijos ir istorinio materializmo teorinėse sistemose, arba kad estetikos, kaip mokslo, turinys aiškinamas ir filosofiniu požiūriu, o ne vien metodologinio determinuotumo prasme, tai tas neturėtų kelti jokių abejonių. Bet jų išskyrimą komplikuoja iki šiol tebevykstančios diskusijos ir nuomonių įvairovė estetikos teorijos struktūros, estetikos objekto ir kitais klausimais.

Buvo ne kartą mėginama atskirti estetiką nuo filosofijos, apeiti jos „metafizines“ problemas estetikos istorijoje. Todėl padaugėjo empirinių tyrimų, tobulėjo ir plėtėsi jų metodai. Tačiau negalima beatodairiškai stengtis atskirti marksistinę estetiką nuo mokslinės filosofijos (dialektinio ir istorinio materializmo), nors ir todėl, kad estetika būtų savarankiška, pirmiausia dėl to, kad pastarosios vaidmuo nėra tapatus visoms kitoms metodologinėms orientacijoms, nes marksistinė metodologija sudaro esmines estetikos moksliskumo prielaidas.

Dar noriu pateikti keletą paaiškinimų dėl atskirų pastabų. K. Rastenis mano, jog estetiškos nuostatos ir apskritai estetinio suvokimo aiškinimas V. Sezemano koncepcijoje buvo gnoseologinis, primenąs fenomenologinio metodo naudojimą, o aš esąs neteisis tvirtindamas, kad V. Sezemano estetiškos nuostatos ir estetinio suvokimo analizė pagrįsta psichologiniu metodu ir dėl to stokojanti socialinių dimensių. Iš tyrimo konteksto turi būti aišku, kad estetiškos nuostatos analizę V. Sezemanas rėmė dialektiniu, gnoseologiniu ir psichologiniu metodais pastarajam dominuojant. Taigi K. Rastenis ne visai tiksliai iškelia mano duotą apibūdinimą, kokiais metodais V. Sezemanas rėmėsi, sprendamas ši klausimą. O jeigu ir pačiam K. Rasteniui V. Sezemano metodas šiuo atveju primena fenomenologinį, tai jis prieštarauja pats sau todėl, kad fenomenologinis metodas iš esmės yra kitas psichologinio metodo pavadinimas.

Dėl „savotiškos išeities“ sieti estetiškas koncepcijas su jų kūrėjų biografijomis, kuri sukėlė A. Lozuraičiui nusistebėjimą, galiu paaiškinti, kad aš turėjau galvoje intelektualines biografijas.

Malonu, kad mano knyga sudarė diskusinę situaciją, kuri visuomet būna naudinga ne tik pačiam autoriui, bet svarbiausia mokslui, tolesniems estetiškos kultūros palikimo tyrinėjimams. Nuoširdžiai dėkingas kolegoms už mano daugiamečio triūso teigiamą įvertinimą. Kaip matome iš pareikštų minčių, diskusijas estetikos klausimais sąlygoja daugybė šiuolaikinių estetikos problemų, o suponuoją jas ekstensyvus ir intensyvus tyrimų didėjimas estetikos srityje, nors mūsų respublikoje šis procesas gal dar tik prasideda. Todėl neatsitiktinai kai kurių kolegų samprotavimai krypto ne tiek į knygos turinio, kiek į bendresnių, metodologinio pobūdžio, svarstymų vagą. Reikia gvildinti teorinius, metodologinius estetikos klausimus ne vien dėl to, kad galėtume tiksliau teoriškai rekonstruoti estetiškos minties vystymąsi, bet ir dėl to, kad toliau tą mintį plėtotume. Čia buvo iškelta tiek įvairių estetikos mokslui aktualių problemų, kurių



pakaktų ne vienai dešimčiai monografijų ar disputų. Todėl aš manau, kad, atsakydamas į kai kurias pastabas, aš tik paryškinau savo koncepciją, kuri knygoje ne visuomet buvo reikiamai argumentuota ar išplėtotą, ir nepretendavau į kitų problemų sprendimą. Nemaža dalis oponentų pastabų buvo teisingos, kai kurios buvo sąmoningai paaštrintos, kad sukeltų diskusiją. O diskusija yra mokslo pažangos katalizatorius...